

יומן נירנברג

בצד עבודותיהם של שיירר ובולוק — אף גם בצד עשרות הכרכים של פרטיכל מש־פטי־נירנברג, שהם חומר־עיון לאנשי־מקצוע בלבד — „יומן“ זה הוא השלמה נאותה וגם מיצוי קולע, הריהו מקור יהידי־במינו, ואולי גם יחיד בכלל, להכרה ה„אינטימית“ של צמרת השלטון הנאצי אחר־י תמוטתה, וזאת משום שנתחבר, כיומן, מיום ליום, בידי מי שנתמנה בשעתו מטעם בית־המשפט של בעלי־הברית, לשמש פסיכולוג־בית־הסוהר בכלא־נירנברג, לעמוד במגע קבוע עם כל המנהיגים האסורים ולרשום בקביעות תגובות, שיחות וזיכרונות שהשמיעוהו.

מר גילברט, אמריקאי־יהודי ממוצא הונגרי, הוא עתה פרופסור לפסיכולוגיה באוניברסיטת של לונג־איילנד. בפני גרינג, הס, רוזנברג וכל היתר לא הוצג, כמובן, כיהודי אלא כקצין אמריקאי, כפסיכולוג אמריקאי. משימתו, וכן גם אולי הכשרתו המדעית ומשמעות־העצמית, הן כנראה שערבו לכך שיהיה קרירות, מרוסן ותכליתית בכל שגיון ושיחו עם אנשי החבורה, לו נתגדל במטעה אחרת — אילו היה הניח ארצנו, למשל! — קרוב לוודאי שהיינו מרבים לקרוא בספר כזה דברים בנוסח „איך תקעתי לגרינג“, „אני ופון־ריבנטרופ“, או „מה השיבותי לזיליוס שטרייכר“. אולם „יומן נירנברג“ נכתב ברוח אחרת, על מישור אחר. מהיותו דין־וחשבון שוטף על עמידתם של הנאשמים בשלבי השונים של המשפט הגדול, מניח הוא את הרמקול בידי ה„לקוחות“ שלו, מניח הוא להם בלבד את אור הוקור, את שימת־לבו עצרת־הגשימה של הקורא. מר גילברט עצמו אינו כאן אלא מכשיר — רגיש, מהימן, משוכלל — לזירו, לקליטה ולרישום. וכך ראוי.

כדומה לרובו של החומר ההיסטורי והתעודי על עלייתם, שדטונם ושקיעתם של התנועה הנאצית והמשטר הנאצי, כך גם „יומן“ זה — המעמידנו כביכול במחיצתם האישית של חשובי המנהיגים (להוציא את היטלר, גבלס, הימלר ובורמן), בבור־כלאם ובצל גרדומם — יש בו כדי להפעיל בנו לא רק

הנאצית בצורה חדה הרבה מאשר מתוך קריאה במסמכים. אך זוהי, בסופו של דבר, רק התרשמות, ועדיין מצפה לידינו של חוקר השלמת התמונה של עומק החדירה של התנועה הנאצית אל רבדיה השונים של החברה הגרמנית. קיימת תמונה מקובלת ושיגרתית של מידת המשיכה שהיתה לנא־ציום לגבי שכבות תרבותיות וחברתיות שונות בגרמניה, אך עדיין לא נעשו מחקרים מקיפים עד כדי לאמת ולאזן — או להפריך — דימויים אלה. העתונות הגרמנית של סוף ימי ויימר, כמו גם תוצאות הבחירות באזורים השונים ערב עליית הנאצים לשלטון, לא נחקרו עדיין במידה מספקת, אף כי המכון להיסטוריה בת־זמננו במינכן פתח בסדרה של מחקרים בכיוון זה.

זוהי, אולי, אירוניה דקה ועמוקה הטמונה, בסופו של דבר, במהותו של המדע ההיסטורי: אפשר שהתופעות ההיסטוריות החדות והחריפות ביותר, שהעמיקו את רשמן בתולדות האנושות במידה הגדולה ביותר, נשא־רות, למעשה, בנדר תעלומה לגבי בני־הדור ואף לגבי הבאים אחריהם. במידה שיש נתונים על כך, קל לשחזר כל אירוע היסטורי טפל, אך אפשר שדווקא טפלות זו היא המאפשרת את השיחזור, ושעה שמדור בר באירועים בעלי השפעה מכרעת המעצבת פני דורות עומד המחקר ההיסטורי בפני קשיים מהותיים, שפע של פרטים מכאן, ודימויים בלתי־בדוקים מכאן, לא תמיד הם עוזרים ליצירתה של התמונה ההיסטורית בחינת „כיצד אירעו הדברים באמת“. אפשר שזהו אופק מגבלתה ותכליתה של ההגות ההיסטורית, שאין להגיע אליה בכלי־המחקר ההיסטוריים עצמם, והאנושות זקוקה למדיום האמנותי — כלומר: לדמיון בלתי־בדוק מבחינה היסטורית — כדי לחשוף את עמקה של התודעה האנושית המתיחסת לאירועים ההיסטוריים המכריעים.

ש. א.

* ויליאם שיירר: עלייתו ונפילתו של הרייך השלישי; תירגם: ח. גליקשטיין; הוצאת שוקן, ת"א, 1961; 992 עמ'.

אף-על-פי-כן נראה כי הרומנטיות, כמוה כציניות, כספקטיות או כראציונליזם, כראוותנות או כתוקפנות, עמדות-יכוד הן באדם, ובשינויי-עצמה-היטעם, או שמה בחילופי-מסווה וכסות, הן הזורות ומתקבעות בנו בכל דור ודור. אין ספק כי גם בדורנו זה, העושה לעג כשלמה ורבה כשריון, אורב במסתרים, בחביוני-הנפש, לומנטיקן נפעם, הומה, בכיוון הווה, אשר ישיש לדאוב בדאבונותיו של הקרתן האשכנזי המתבגר, אותבה המתאבד של לוטה, משעה שיתנום לפניו בספר. לא כי, אפשר שאת משגבו הבטוח ביותר של אותו הדליאשים ימצאו בוחני-כליות-ולב דווקא מאחרי סכך העמדות-הפנים של „ביט-ניקים“ שבעי-רעבים ושאר נציגים מופלאים של מדינת-הסעד וכלכלת-השפע...

אם כה ואם כה, טוב הדבר שנתכפדנו עתה בתרגומה של יצירת-מופת קטנה זאת, ולא עוד אלא שבבת-אחת זוכינו בשני נוסחים של תרגום. טוב הוא הדבר, מפני שכל פגיו שה, בין חדשה בין מחודשת, עם יצירת-מופת היא בגדר מבחן הדדי מאלף — הן לנו והן ליצירה, וטוב הוא הדבר גם משום שהזדמנות זו להשוואת שני תרגומים „סיי-מולטניים“ — אף אם, כמוכך, לא במכוון זומנה לנו — יש בה ללמד לקח להועיל.

בשבח תרגומו של קצנבלוגן ניתן לומר שהוא עשוי בהערצה גדולה למקור, בלי שום נסיון להתהדר בנוצות-סגנון-ומליצה על חשבוננו, מתוך חרדה לנאמנות ולדיוק כמו גם מתוך חתירה עקיבה לפשטות ולבהירות — אבל תכופות נדמה כאילו יותר מדי שקד על הפשטות ועל שטף-הדיבור עד שהוא מגיע לפשטנות ולחדגוניות במקום שאין הענין סובל זאת. והיפוכו הגמור כמעט — הן לשבח והן לגנאי — בתרגומו של אבי-שא.ל. להדגמת דברינו נביא פסוקים אחדים, לקוטים באקראי, משני התרגומים המקבילים:

ו הואל בטובך להגיד לאמי, כי אמלא שליחותה בנאמנות ובקרוב אכתוב לה על כך. (קצנבלוגן)

הואילה בטובך והגדת לאמי, כי במיטב כוחתי אפעל בשליחותה, ואמהר ככל

רגשות של עליונות, רחיעה מוסרית, בוז ובחילה. יש בו, למען האמת, גם כדי להלך על הקורא, ואם גם באורח בלתי-אמצעי בלבד, משהו מן הקסם הדימוני הגס שבכוחו, בעיקר, הצליחו הללו, ובראש-וראשונה נבין אם ומפקדם, להשתלט על גפש עמם, לצעיריו ולזקניו, ולהמם כל-כך את אויביהם ואת קרבנותיהם, בתוך גבולות גרמניה ואחרי-מכן מחוצה לה. ולמען האמת הרי, תוך עיקוב אחר הפוכות רוחו ותגובותיו של זה או אחר מן הנאשמים (בפרט שפאר, פון שיראך, הנס פראנק ואחרים), יש גם ויעבור בנו הרהור: „הנה כאן, לולא חסד-האלוהים, יכול זה להיות פלוני או אלמוני, ממנהיגינו, שרינו ואלופי-נראנו... הנה כאן, לולא חסד-האלוהים, יכול היה זה להיות אחד כמותך וכמוני אני“...

ש. ש.

ייסורי ורתר הצעיר

האמנם יכול עוד לב מי מאתנו להיכמר למקרא גידודי רגשותיו וייסורי אהבתו של אחד צעיר גרמני במחצית הראשונה של המאה ה-18 הקרוי ורתר, או, אם תרצו, וילהלם ירוולם, ומוטב, ביתר-פשטות — יהן-וולפגאנג גיתה? הנוכל שלא לגחך לנפשנו בקראנו ב„הקדמה“ הקצרה לרומן המכתבים המפורסם: „על-כרחם אתה רוח שים הערצה ואהבה לרוחו ולמידותיו, ועי-ניכם תרדנה דמעה על גורלו... ואת, נשמה כשרה, השרויה במצוקה כמוהו, שאבי תני-חומים מייסוריו“? כלום לא נהיה נוטים יותר להזדהות עם עמדה שפוטאה עוד לפני כמאה שנה על-ידי פרידריך אנגלס, שראה בוורתר רק „בכיון הווה, המייבב על מרחק הריחו שבין המציאות האזרחנית ובין אש-ליותיו על דבר מציאות זו, שהן לא פחות אזרחניות“?

* פרופ' ג. מ. גילברט: יומן גירנברג; תירגם: א. אבן-זר; עם הספר, 1961; 368 עמ'.